

MUGUR ANDRONIC, *Poiana – o așezare din secolele VIII–IX d.Hr.* Editura Istros – Suceava 2005 (supliment VIII anuar *Suceava*), 73 p.

Lucrarea se constituie ca o monografie de sit arheologic, necesară și utilă cercetării, structurată pe opt capitole, acoperind ca întindere 73 de pagini de text și 41 planșe (hărți, planuri generale ale așezării, planuri și profile de locuințe, material arheologic).

I. *Introducere* – situl a fost depistat în anul 1997 (dr. M. Andronic), efectuându-se cercetări în anii 1998, 2000 și 2001 (55 secțiuni). Pentru perioada de sfârșit a

primului mileniu creștin din România și Republica Moldova cel puțin așezarea de la Poiana-Zvoriștea, cu o suprafață de cca 1 ha și mai ales prin numărul complexelor de locuire cercetate, este cea mai mare așezare descoperită până în prezent.

II. *Cadrul geografic al așezării* – amplasare în Valea Siretului (zona estică a Podișului Sucevei), precum și

condițiile bune de climă, care au permis un habitat uman în zonă, din preistorie până în prezent.

III. *Repere ale evoluției umane în microzonă; etapele de locuire la Poiana; Stratigrafia și metoda de săpătură* – se precizează succesiunea cronologică a locuirilor în zonă. Mai important – situl Sântana de Mureș - Cerneahov din apropiere de Poiana- Zvoriștea și o locuire de secol VI–VII. Ipoteză – așezarea din punctul „La Comoară” deja menționată (secolele VI–VII), și-a putut muta ulterior vatra la Poiana. În ce privește habitatul în secolele VIII–IX, s-au stabilit două etape: prima cu 19 locuințe + 3 incerte, a doua cu 13 locuințe + 4 incerte și un presupus atelier meșteșugăresc. Fiecare etapă a putut dura câteva decenii. Posibilitatea dispunerii habitatului în mici cuiburi trimite la organizarea de obște a locuitorilor așezării.

IV. *Descrierea locuințelor și a celorlalte anexe gospodărești* – s-au descoperit 44 de locuințe. Sunt construcții succesive de locuințe, edificate într-un interval cronologic scurt, practic un singur nivel de locuire, cu o cultură materială unitară (adăposturi sezoniere, locuințe de suprafață, locuințe adâncite parțial în pământ, bordeie). Majoritare sunt locuințele de suprafață și cele adâncite parțial în pământ (între 60/65 – 85/90 cm adâncime). Locuințele au forme rectangulare, orientate în funcție de direcția de penetrare a vânturilor reci și a precipitațiilor. Se pune accent pe descrierea vetrelor de foc și a cuptoarelor, mai bine păstrate în etapa a doua. Vetrele au fost circulare sau ovale, cu diametrul de până la un metru, fiind amenajate direct pe sol sau pe un pat de lespezi, având și o grădina, tot din pietre, pentru îngrădirea focului și jarului. Erau plasate în direcția opusă intrării în locuință, cele mai frecvente poziționări vizând nordul. În ceea ce privește anexele, de remarcat atelierul meșteșugăresc, instalațiile de foc exterioare și 11 gropi menajere, excavate, după părerea cercetătorului, pentru extragerea lutului necesar construirii pereților locuințelor.

V. *Descrierea materialului arheologic* – comunitatea trăitoare la Poiana-Zvoriștea și-a stabilit așezarea în plin codru, într-un loc deșelent antropoc. Viața sa economică se baza pe o agricultură primitivă de caracter extensiv, pe creșterea animalelor domestice și, într-o oarecare măsură, pe vânzarea animalelor sălbatice. Mai puțin documentată, se poate presupune practicarea meșteșugurilor pentru acoperirea nevoilor comunității. Faptul este confirmat și de relativa sărăcie a obiectelor de inventar, din fier (o seceră, o coasă, cinci lame de cuțit, o ancorită folosită la fixarea toartelor la gălețile de lemn), *obiecte din os* – mai multe împungătoare și un otic sau unealtă pentru tăbăcitul pieilor, un lustruitor („răzuitor”), patine, un pandantiv; *obiecte din piatră* reprezentate de rășnițe și cute și *obiecte din lut ars*. În această categorie, alături de câteva piese mărunte, des întâlnite și în alte situri (fusaiole, discuri de lut), predominantă este ceramica, aproape exclusiv lucrată cu mâna. Cea mai răspândită formă de vas este oala-borcan, derivând direct din ceramica secolelor anterioare, cinci tipuri de oale, din care două se pot lega de etnicul slav. Paharele sunt foarte rare în ceramica epocii, imitând prin formă oalele. În schimb, foarte întrebuințate sunt tăvițele, considerate tipic slave de către arheologii ruși și ucraineni, dar care, după opinia

autorului, au apărut odată cu apariția și răspândirea cuptorului din pietre, nefiind deci caracteristice doar unei etnii. Mai puțin utilizate în gospodărie au fost castroanele. Prin decor, ceramica lucrată cu mâna continuă tradiția secolului al VII-lea: alveole, creștături sau mici gropițe pe buza vasului. Mai rar, pe corpul vaselor s-au trasat linii imitând decorul în val. O oală cu brâul scos mult în relief trimite spre ceramica slavă din bazinul superior al Niprului, cu analogii mai timpurii la Suceava-Șipot.

Ceramica modelată cu roata reprezintă forme evoluat ale ceramicii lucrate cu mâna, ce vor deveni caracteristice secolelor următoare (X–XII). Se preferă decorul prin incizarea de linii ondulate sau orizontale, pornind de sub gâtul vasului și continuând cu alternanța registrelor de linii orizontale cu cele în val. Excepții: un caz de linii dispuse oblic pe corpul vaselor (tip *Dridu*) și un fragment ceramic executat la roată lentă și decorat prin presare cu succesiuni de cruci dispuse orizontal.

VI. *Studiul materialului arheozoologic* – materialul osos fragmentar recuperat din așezare aparține în proporție de 95,7% mamiferelor domestice: *Bos taurus* (54,18%), *Sus scrofa domesticus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Equus caballus* și *Canis familiares*. S-au depistat patru specii de animale sălbatice: *Cervus elaphus*, *Sus scrofa ferrus*, *Canis vulpes* și *Ursus arctos*, la care se adaugă cochiliile de moluște (*Helix pomatia* și *Unio pictorum*). Studiul materialului osos permite considerații privind caracteristicile animalelor sacrificate și a speciilor lor în epocă. Unele fragmente de oase au putut fi utilizate în diverse activități umane.

VII. *Considerații finale* reprezintă capitolul cel mai consistent al cărții. Așezarea de la Poiana se înscrie în rândul celor deschise, nefortificate, cu caracter sedentar-agricol. Ea era protejată natural de pădure și mlaștină, dar și de un posibil gard din nuiele împletite, menit să ofere protecție îndeosebi împotriva animalelor sălbatice. Ocupațiile de bază ale locuitorilor erau agricultura și creșterea vitelor, dar existau și preocupări de natură meșteșugărească, sau comune, casnice, izolarea zonei impunând ca locuitorii să-și producă totul singuri. În ce privește sistematizarea așezării, nu s-a surprins dispunerea locuințelor în șiruri, în schimb există posibilitatea aranjării lor în „cuiburi”. De asemenea, a existat un spațiu central, nefolosit în scopuri constructive. Sunt posibile indicii de existență a unor obiceiuri păgâne (amuleta din vârf de corn), iar fragmentul ceramic decorat cu ornamente cruciforme permite presupunerea existenței unor practici de cult deja creștine. Datarea așezării este realizată în funcție de ceramica modelată cu roata în mod cert în secolul IX, posibil la cumpăna dintre secolele VIII–IX, deci secolele VIII–IX.

De remarcat faptul că cercetătorul, pe tot parcursul monografiei, stabilește analogii de habitat (organizarea și sistematizarea așezării, tipuri de locuință, inventare, etc.), atât în spațiul învecinat (Moldova, Basarabia, Bucovina, regiunea Cernăuți) cât și în zone mai îndepărtate, cum sunt așezările perioadei din Transilvania și Banat.

VIII. *Ilustrații* – capitol constând din 41 planșe. Importantă harta (pl. 1) reprezentând teritoriul de la N–E de Carpați în secolele VIII–X.

Autorul își asumă dificila sarcină de a efectua atribuirea culturale și etnice, pe baza ceramicii descoperite în numeroasele așezări de pe teritoriul Moldovei, Basarabiei și Bucovinei. Se evidențiază trei aspecte fundamentale. Astfel:

a) Marea migrație slavă a avut repercusiuni deosebit de mari asupra zonei de nord a Moldovei, cât și asupra celei de pe Nistrul de Mijloc, în general ...”după încheierea acestei migrații masive, se constată persistența clară a unor elemente de natură ceramică, deloc neglijabile, provenind din fondul cultural anterior aparținând complexului Sântana de Mureș-Cerneahov [...] Personal [...] am optat pentru ideea existenței în zona de nord a Bucovinei istorice, după primele momente de coabitare dintre autohtoni și slavi, a unei noi populații sedentare slavodacice, moștenind atât sângele cât și cultura celor două componente, populație deosebită cât de cât de slavii migratori sau de urmașii acestora, locuind în Galiția, Podolia sau, mai spre nord, în patria lor de origine” (pag. 65).

b) Stabilirea cu exactitate a limitei nordice de răspândire (sau chiar penetrare) a culturii protoromânești Dridu ...”Există diferențe sesizabile între jumătatea sudică și cea nordică a teritoriului dintre Carpați și Prut, ca și în cazul Basarabiei ...ceramica de tip *Dridu*, așa cum se găsește ea în Câmpia Munteană, nu există cu certitudine în nordul Moldovei...” (pag. 66–67).

c) Purtătorii culturii Luka-Rajkoveckaja sunt de diverse origini etnice, îndeosebi în zonele marginase ale arealului lor de răspândire (pag. 67). Referitor la ceramica lucrată la roată a acestei culturi, considerată de către arheologii ruși și ucraineni de tip „vechi rusesc”, ea nu apare în zona Prutului Superior înainte de secolul X. Mai mult, „însăși pătrunderea în mari spații geografice a noii tehnici la roată, a adus cu sine, simultan, la diferite etnii, *aceleași modalități firești de ornamentare* (subl. autorului)... în arheologia secolelor de după Hristos, cel mai adesea, ceramica nu mai poate reflecta în chip fidel etnicul...” (p. 68).

Deși de dimensiuni relativ modeste, monografia la care ne referim, a doua monografie de așezare a perioadei publicată pentru Bucovina (după Botoșana), conține în esență toate elementele unei temeinice investigații științifice: analiza se bazează pe cercetările proprii ale autorului, așezarea fiind, prin numărul de locuințe săpate, cea mai mare din întreg spațiul geografic dintre Cehia și Republica Moldova. Se conturează astfel un habitat complex, al unei comunități de agricultori și crescători de animale, cu un nivel relativ dezvoltat de viață economică. Descoperirile sugerează, de asemenea, elemente de viață socială și spirituală (mai puțin). O bibliografie minimală, dar esențială, permite datarea (pe baza analogiilor inventarelor) și integrarea acestui sit în rândul altor descoperiri contemporane din zona dintre Prut și Nistru, respectiv în rândul așezărilor deschise, nefortificate, cu un evident caracter sedentar și agricol. Trimiterile la descoperiri similare din zone mai îndepărtate (Transilvania, Banat) permite surprinderea unor identități generale ale habitatului perioadei pentru un spațiu mult mai vast, românesc și european.

Cercetările arheologice din ultima jumătate de veac au dus la descoperirea a numeroase așezări de secolele VIII–IX, creșterea numărului lor constatându-se în toate zonele geografice și provinciile istorice ale spațiului

românesc. Este evident meritul cercetării istorice naționale, dar se reflectă și o realitate istorico-demografică, relativă acalmie politică care a permis o oarecare explozie demografică, cu o dezvoltare economică și socială corespunzătoare. Pentru români, este și momentul de început a organizării politice de tip feudal. De aceea apare firească preocuparea cercetătorilor pentru habitatul perioadei. Arheologul dr. Mugur Andronic reia și integrează așezarea de la Poiana în cadrul mai larg al tezei sale de doctorat, publicată într-un consistent volum – premiat de Academia Română – care merită în viitor o abordare mai amplă (M. Andronic, *Teritoriul nord-est carpatic în a doua jumătate a primului mileniu creștin*, Suceava 2005, cap.V, Evoluția vieții materiale și spirituale în secolele VIII–IX, p. 230–363), de această dată cu o amplă bibliografie pentru teritoriul dintre Carpați și Nistru. Pentru spațiul transilvănean și bănățean, mai temeinic cunoscut de către noi, se constituie drept repere bibliografice studiile și volumele lui I. Stanciu, (*Despre ceramica medievală timpurie de uz comun, lucrată la roată rapidă, din așezările de pe teritoriul României (secolele VIII–X)*, în *Arh.Mediev.*, Reșița, 2000, III, p.127–191; C. Cosma, *Vestul și Nord-vestul României în secolele VIII–X d.Hr.*, Cluj-Napoca, 2002; C. Cosma, Al. Gudea, *Habitat und Gesellschaft im Westen und Nordwesten Rumanien in den 8–10 Jahrhunderten n. Chr.*, Cluj-Napoca; Fl.Sfrengeu, *Nord-vestul României în secolele VIII–XII*, (teză de doctorat), Oradea, 2007; A. Bejan, *Banatul în secolele IV–XII*, Timișoara, 1995; D. Țicu, *Banatul Montan în Evul Mediu*, Reșița, 1998 (partea de feudalism timpuriu); M. Mare, *Banatul în secolele IV–IX*, Timișoara, 2004. În lumina acestor cercetări, habitatul epocii reflectă comunitățile locale, evoluând pe aceeași vatră din așezări mai vechi, sau roind pe un perimetru relativ restrâns tot din așezări mai vechi, ori, în sfârșit, constând din așezări noi, edificate în zone nelocuite până atunci, având în spațiul de existență, ca urmare a evoluției sociale fortificații sau așezări fortificate, coabitând cu migratorii și asimilându-i, demarând pe drumul organizării politice românești de tip feudal.

În ce privește aspectul observațiilor critice, avem doar două, cu caracter de rezervă personală:

a) presupusul cuptor de olar din atelierul meșteșugăresc nu ni se pare, după planșe și profil, a avea această destinație;

b) considerăm că, atunci când elaborăm concepte, trebuie să acordăm deosebită atenție implicațiilor ulterioare, inclusiv politice, pe care aceste concepte le pot crea. Mă întreb în ce măsură termenul, conceptul de „populație slavo-dacică” ar putea sluji drept justificare istorică pentru diferențierea contemporană nefirească dintre poporul român și cel „moldovenesc”.

În concluzie, apreciem superlativ efortul științific depus de dr. Mugur Andronic concretizat în monografia arheologică *Poiana – o așezare din secolele VIII–IX d.Chr.* și considerăm această carte drept un instrument de lucru util cercetătorului perioadei (arheolog și istoric).

ADRIAN BEJAN